

Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆԸ ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐԻ ԵՐԳԵՐՈՒՄ

Հայ ժողովրդի մեջ ուխտագնացության ամենազերմ պաշտպաններն ու խրախուսողները եղել են աշուղները: Սրանց երգերի մեջ Էջմիածինը հիշվում է միշտ մեծ պատկանանքով և ջերմեանդ երկյուղածությամբ: Այստեղ առաջ կբերենք մի քանի կուտ աշուղական երգեր, գաղափար տալու համար, թե ժողովրդի այդ հարապատ կավակները ի՞նչ են կգացել ու ի՞նչ երգել Ս. Էջմիածնի մասին:

Անցյալ ժամանակներում ճանապարհների դժվար հաղորդակցությունը, ընտանեկան անձուկ հանգամանքները արգելք էին լինում աշուղին Ս. Էջմիածին ուխտ գնալու, և ահա ի՞նչպիսի ջերմ կարոտով է արտահայտում նա յուր այդ փափագը.

Գիշեր ցերեկ քու խարաթը կու բաշեմ,
Նասիբ ընի տեսնամ Սուրբ Էջմիածին.
Քու խարաթեն կուլամ, արտտունք կթափեմ,
Նասիբ ընի տեսնամ Սուրբ Էջմիածին:

Միակին Բուրջին, որ տեսել էր Էջմիածինը՝ ուխտ արել, համբուրել էր նրա սրբությունները, հայտնում է յուր հիացմունքը, յուր ըստացած հոգեկան ու բարոյական մեծ մխիթարությունը ամենքին հայտնի երգով.

Էջմիածին խիտ սիրուն պայծառ տեսի,
Երկու հարյուր կանթեղ հիսուն ջառ տեսի,
Դիփ ամենը ջերկա-ջերկա վառ տեսի,
Վաթսուն ավել հենց ոսկի բուրվառ տեսի
Լուսավորչու տաճարը մարմառ տեսի, կն:

Ըստ երևույթին այստեղ աշուղը ոգևորության մեջ չափազանցնում է, բայց ո՛չ, Իսիր իսկ աչքով տեսել է Էջմիածինը այդպես բարգավաճ, լիառատ ու ճոխ դրության մեջ:

Աշուղ Ղապարը Էջմիածնի գովքն է անում հետևյալ կերպ.

Էջմիածին խիտ գովական վանեկան,
Ծառա ընիմ սուրփ Աթոռիդ սուրփական,
Մե հենց պայծառ կու փայլի, նման է արեգական,
Չորս կողմն լաջիվարդած կու երևա վարմանական,
Աջիդ ունիս լալ ու յաղութ, արմաս թրաշ սուրբ
գավազան:

Գիշերվանց քաղցր ձայն կուտա, կու բացվի դրախտի
դուռն,
Միջին բազմեցրած է Լուսավորչի աջ կուռն,
Օսկի դալամով քաշած է Գյուլատանու վարդն ու
սմբուկն,
Վրեն շուռ կուգա ձխձխալով քաղցրաձայնիկ
բլբուկն,
Օսկի մարմառ սուրբ սեղանն խիտ գեղեցիկ,
սուրփական:

Կույս մայրն մեր Աստվածածին—չի կա նման
իրան հատն,
Բարձր վանգակատանը կախ տված ունի սիաթն,
Աշակողմն Գեայրանեն ա, ձախակողմն Շողակաթն,
Սուրբ հայրն մեր Լուսավորչուն, վարդարել ա
Տրդատն,
Կույս մայր մեր Հռիփսիմեն խիտ գեղեցիկ,
վանեկան:

Ջուխտ սարկավազով շուրջ կուզան, սուրբ
սեղանին գլուխ տալով,
Միաբանքն վարդարված են խաչ խաչվառով,
շուրջառով,
Ես անբաժան Ղապարս մայիլ էլա մոխիլ տալով.
Ով ոք որ ինձ կու հիշի, արժանանա դրախտին
բարով.
Եփրեմ սուրբ կաթողիկոսն խիտ գեղեցիկ,
վանեկան:

... Էջմիածինն ուրեմն այնպիսի լավ տպավորություն էր թողնում աշուղների վերա, որ իրենց բոլոր բանաստեղծական ուժը գործ էին դնում գովելու նրան ու սեր վարթեցնելու ժողովրդի մեջ, որ ուրիշներն էլ գան, որիշներն էլ «մայիլ ընին» Սուրբ Հորն մեր Լուսավորչու հիմնած մենաստանի գեղեցիկ տեսքին:

Էջմիածին խիստ լավ տեղի,
Միջուսն կա շատ արեղա,
Ամենքն կասեն մեկ «Հայր մեղա»,
Սավի չինա՛ր Էջմիածին:

Միրվուն սիրվուն դռներ ունիս,
Ոսկեջրած կռներ ունիս,
Արքայության հոտեր ունիս,
Սավի չինա՛ր Էջմիածին:

Երեսդ արեղ ես Մասիս,
Ամեն նեղությունի հաս իս,
Երկնուց խորան լուստ մաս իս,
Սավի չինա՛ր Էջմիածին...

Աշուղ Քիչիկ Նովան մի գեղեցիկ մուխամապի մեջ ներկան նկարագրելով, ահա ինչպիսի խորհրդածություններ է անում Ս. Էջմիածնի անցյալի մասին.

Լուս պայծառ Իջման տիղն՝ դուռն շատ գովելի է,
Ծաղկած բլուրքն դաշտով՝ խուրն շատ գովելի է,
Բարելի պտուղ տվող շուրն շատ գովելի է,
Մեծամեծ օտարն երդնեն հուրն շատ գովելի է,
Յույց տվեք այս ասունքն, վուրն շատ գովելի է:

Տրդատի ժամանակին տե՛ս ինչքան բաշարեցին՝
Սրբանց նահատակելով չե՛լավ, չբեգարեցին.
Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչուն սարսափյալ
չարչարեցին,
Գցեցին խուր վիրապն, օձն ու կարիճ շարեցին...

Հոռոմսիմ կույսն փխխավ Տրդատի պալատիցն,
Սուրբ Գայանի ձեռնեն բռնեին՝ մատն մատիցն,
Անհամբարք բավություն հասան շատեն շատիցն,
Նահատակ կոտորվեին՝ չգրկված հավատիցն.
Հավատի համար լավ է, սուրն շատ գովելի է: ...

Իջման տեղի Աթուռն Տրդատի վարդարած է՝
Ուսքովն քարն կրած, շուրքով պատն շարած է,
Անհամբարք կանթիղներն սուրք տաճարին վառած է
Սուրբի միտնի էփ գալով այլ ազգն խավարած է.
Լուսավորչու մասունքն—կուռն շատ գովելի է:

Հայոց այն թվեն դեսն շատ չար ու բարի անցավ,
Հավար ութ հարուր յառասուն ու մե տարի անցավ.
Քանի՛ կաթողիկոսներ դիվի էն ճանապարհին
անցավ...
Նրանց հագի պեստուն—շուրն շատ գովելի է:

Տե՛ր, խավարած մի՛ թողնի, լուսիդ արժանի՛ արա,
Մի՛ հեռացնի էրեսդ, տեսի՛դ արժանի՛ արա,
Ողորնությունդ շատ է, կիսի՛դ արժանի արա,
Երկնային հարսն շինե, փեսի՛դ արժանի արա,
Քիչիկ Նովի ասունքն—խուռն շատ գովելի է:

Պատմական-նկարագրական տեղեկություններով ավելի հարուստ է աշուղ Քյանհանի «Գովասանություն առ Սուրբ Էջմիածնի» դաստանը:

Էջմիածին—Սիոն մայր տաճարն մեր,
Միաբանյալ անդ է ուղղափառն մեր,
Արմատ պիտը հայրապետական ծառն մեր,
Հավատ լուսավորչական է վառն մեր:

Վաղարշապատ էր Տրդատի օրոքն,
Միջո պահպաներ հսկայապոր վորոքն.
Անդ Էջմիածին լուսափայլ շնորհոքն
Տեսչամբ տեսյալ Սուրբ Գրիգոր հայրն մեր:

Պիտը պահեր նա քրիստոնեական դավանը,
Ձեռնադրվեց, ձեռն առավ գավազանը,
Լուսավորյաց աշխարհն մեծ Հայաստանը.
Նա հայնմանե հալածեց խավարն մեր:

Հորժամ հիմն արկին Սուրբ Մայր Աթոռը,
Պատճառ եղավ Սուրբ Գրիգոր լուսավորը,
Անպատմելի է բայց, պատմեն ձեզ ո՛րը՝
Շնորհք Սուրբ Հովոկյն գեղեցկաշարն մեր:

Անվանեցին Աթոռ Լուսավորչական,
Անդ ժողովյաց սուրբն բազում միաբան.
Ջարդարեցին եկեղեցիս վանազան,
Պայծառացավ Հայաստան աշխարհն մեր:

Փութանակի հրաման ել վեհիցը,
Քննեցին այբ առաջ վերջը քեհիցը,
Թարգմանեցին գիրք սուրբ մարգարեիցը.
Ոչ ոք կարե լինե հակաճանն մեր:

Անդ է սուրբ կուսանաց վկայարանը՝
Հոռոմսիմեն, Շողակաթ, Գայարանը,
Նոքա ընկալան պսակ անթառանը,
Եղեն լուսավորության պատճառն մեր:

Տասներկու անվանի վիմաքար են,
Հակա Տրդատ երեք Մասիս սարեն.
Աղավակերպ լույս կու փայլի տաճարեն.
Առ Քրիստոս է ուղիդ ճանապարհն մեր:

Երկնից իջյալ սրբազնաց սաղավարող,
Անոթ ընչից անպատմելի է վարդը,
Պարզատու արյուն թաթախ Գեղարդը
Միջո կուպանե անշարժ հիմնաքարն մեր:

Շինվածք Աթոռույն ամեն ոսկեգօծ են,
 Նեխիվ թերահավատներուն կու խոցեն.
 Յոթն ամաց մեկ անգամ մեռուն կու օծեն,
 Նովավ կու մաքրի մեղաց նշխարին մեր:

Սուրբ հավատ սրբությամբ հաստատեցե՛ք,
 Հա՛րք իմաստունք, հի՛մարա՛ց խրատեցեք,
 Համաձայնյալ առ Քրիստոս պաղատեցեք,
 Անխախտ մնա Հայկազյան տոմարն մեր:

Մեր հոտ կոչյալք հովվապետ սրբազանը,
 Որդիքն Հայկա և ազգն Հաբեթյանը,
 Նախնական սահման՝ սեղանատանը
 Կընթեռունն Սարգիս Շնորհալու ճառն մեր:

Խնդրյա՛, Քյա՛նհան, քու խնդիրդ Հպորեն,
 Պարզատու Տեր Հխուս թազավորեն,
 Բարեխո՛ս լերուք, սիրելի՛ք համորեն,
 Անցնե՛ հանգիստ հեշտությամբ դժվարն մեր:

Ս. Էջմիածնի վանքի գովասանության հետ
 հայ աշուղները գովել ու փառավորել են և
 նրա վեհապետներին, «Հոգևոր Տիրոջը»,
 «սուրբազանին»: Ահա ինչ է երգում ութսու-
 նամյա աշուղ Քեջիշ-օղին Եփրեմ կաթողի-
 կոսի համար.

Սեղանդ մասունք ա, վերարկուդ խառ ա,
 Ծառա եմ քու սուրբ Աթոռիդ, սուրբազա՛ն.
 Սկիիդ արյուն մարմին, միջինը մաս ա,
 Ծառա եմ քու սուրբ սեղանիդ, սուրբազա՛ն:

Աստվածախոս Մովսես, սրբոց նահապետ,
 Կարգի հրեշտակաց դու ես Մելքիսեղ,
 Եպիսկոպոսապետ ուղիդ հայրապետ,
 Ծառա եմ քու յուզափառիդ, սուրբազա՛ն:

Գավազանդ ոսկի ա, փիլոնդ խարա,
 Աղոթքդ յար եղավ, ես շնորհքս առա,
 Չարիուր Քեջիշ օղին լինի քեզ ծառա.
 Ծառա եմ քու խալ խալվասիդ, սուրբազա՛ն:

... Իսկ ի՛նչ են երգում մեր ժամանակի ա-
 շուղները. վերցնենք մի քանի նմուշներ նո-
 ցա մեջ ամենահայտնի ու տիպիքական աշու-
 ղի՝ Ջիվանու երգերից և կտեսնենք, որ այս-
 տեղ բոլորովին նոր մտքեր, նոր պատկեր-
 ներ են հեղինակվում.

Մեր նախնյաց հոտն առնել կուզե՛ս, ի՛մ որդյակ,
 Էջմիածին, Սուրբ Կարապետ ո՛վստ գնա.
 Անին չմոռանաս, թեև ավերակ,
 Կհամարվի նախնյաց փառքերուն վկա:

Քու հարազատ մայրն է Սուրբ Էջմիածին,
 Սիրե՛ այդ սուրբ վայրը, սիրե՛ կաթոզին.
 Պապերուս կիմարված սունն է թանգագին,
 Հայոց համար դրանից մեծ տուն չկա:

Լա՛վ է, այդ պատճառով Կարին էլ կերթաս,
 Հետո Մուշը, սիրուն դաշտը կտեսնաս,
 Տարոնի լեռներուն կժանոթանաս՝
 Սուրբ Կարապետ ուխտ գնալով, հա՛յ տղա:

Ջի՛վան, մայր չի լինի քեզ օտար կինը,
 Սիրե՛ քու ի՛սկ մայրդ, սիրե՛ քու հինը.
 Թողած հոգուդ մտիկ Էջմիածինը,
 Ի՛նչ գործ ունիս Հոռո կամ Ամերիկա:

«Հայերուս սեփականությունը» վերնա-
 գրով մի ուրիշ երգի մեջ նա ասում է.

Հայերս մեկ լեզու, մեկ կրոն ունինք,
 Ուրիշ ոչինչ մեզի սեփական չկա.
 Մենք հայկական հագուստ, հայ տարապ չունինք,
 Կորչել է հին ձևը, մեկ նշան չկա:

Պապերս մեկ բանով շատ անգին էին,
 Նպատակով տաճարներ կշինեին.
 Հին մնացած վանքերը չլինեին,
 Օտարք կասեին «Հայաստան չկա»:

Մի հատ եկեղեցի ունինք, մերն է զուտ,
 Պարզ է, չունի այնքան բաներ նորամուտ,
 Երգեր գրավիչ, մեղմ, հոգիօգուտ,—
 Մեր շարականի պես շարական չկա:

Տեր, պահե՛ Արամյան հոգևոր Գահը,
 Մի՛ մարիլ հայերուս մեկ հատիկ ջահը,
 Նրա հետ կապված է մեր ազգի շահը.
 Բացի Սուրբ Աթոռը մեզ պաշտպան չկա:

Ջի՛վանի, մեկ մեկու կյանք նվիրելով՝
 Հայ ապրիևք հայության գանձին տիրելով,
 Ինչ որ ունինք պահենք իրար սիրելով,—
 Դրանից մեզի լավ ուրիշ բան չկա:

Հեռու երկրներից փչած օտար հովերի,
 վնասակար ազդեցություններից պզուշացնե-
 լով աշուղ Ջիվանի: այսպես է կապում «յուր
 համովմունքը».

... Թեև շատ բանի մեջ խեղճ եմ, տկար եմ,
 Բայց այս համովմունքիս մեջը հաստատ եմ,—
 Էջմիածնում ժամկոչության հոժար եմ,
 Ուրիշ ազգի քարոզբան չեմ լինի:

Ջիվանս կմնամ ժրաջան արի,
 Չարական եղբորս ցանկալով բարի.
 Սևառում կմնամ քառասուն տարի,
 Չիք հաջատուր Պապախանյան չեմ լինի:

Երբ Կովկասի հայ գինվորներին ճանա-
 պարի էին դնում առաջին տարիներում, Ջի-
 վանին խրատում էր ու երգում.

...Չմոռանաք որ մեզ ունինք Էջմիածին սուրբ հավատ, Աշխատենք և միշտ ունենանք դեպի նրան վառ փափագ.

Անձով օգնենք մարմնավորին, Խոզին չթողուք անհագ Սուրբ կրոնին, Եկեղեցուն կյանքերս տանք պատարագ, Որ նա լինի մեզի պաշտպան մտքերուս լուս ու ճրագ, Սրտերուս մեջ ամուր պահենք մեր հավատը տաք ու ջեր:

Հայի՛ Աստված, տո՛ւր հայերուն ջերմ հավատ, Սիրեն իրենց եկեղեցին հարազատ...

Խիստ մխիթարական է այս երևույթը, որ Ս. Էջմիածինը յուր ամբողջությամբ, յուր բազմակողմանի նշանակությամբ ծանոթ է եղել ինչպես մեր հին աշուղներին, այնպես էլ նորերին. իսկ ինչ բանի արժեքն ու սրբու-

թյունը հասկանում է աշուղը, հասկանում է կնշանակե և ժողովուրդը, որովհետև աշուղը նրա մտքի, նրա գաղափարների և պացցումների թարգմանն է: Ո՛րչափ ցանկալի է, որ այդ գաղափարներն ու պացցումները, ամեն տեսակ մոլի ու նենգամիտ ներշնչումների հակառակ՝ շարունակեն կենդանի մնալ մեր ժողովրդի մեջ, և ամեն հայի սրտից բխած լինի աշուղի այս աղոթքը.

Տե՛ր, պահե՛ Արամյան հողևոր Գահը,
Մի՛ մարիլ մեր սպգի մի հատիկ ջահը,
Նրանից է կախված մեր ապցի շահը.—
Բացի Սուրբ Աթոռը մեզ պաշտպան չկա:

(«Արարատ», Վաղարշապատ, 1903 թ., էջ 511—520)

